

1692 m. KAUNO PINIGŲ KALYKLOS INVENTORIUS

S. JANUŠONIS

XVII a. Lietuvoje kaldinti pinigai tyrinėtojams yra žinomi palyginti neblogai. Tačiau apie juos emitavusias įmones — pinigų kalyklas, jų darbo organizavimą, instrumentus, kuriais buvo kaldinamos aukštos meninės vertės monetos — faktinė informacija yra gana skurdi, todėl tyrinėtojai žinių trūkumą stengdavosi pašalinti kitų šalių pinigų kalyklų analogijomis.

Toks pagrindinis žinių šaltinis pirmiausia yra pinigų kalyklų inventoriai. Jie paprastai buvo sudaromi ne reguliariai, o kartkarčiais: keičiantis pinigų kalyklų administratoriams — piniginiams nuomininkams (tai tarsi šių dienų perdavimo-perėmimo aktai) arba nutraukus normalią pinigų kaldinimo eigą. Tuomet valstybės išdo atstovai kartu su pinigų kalyklų personalu sudarydavo aktą ir pinigų kalyklas užantspaudavo. Arba atvirksičiai, kuomet iš naujo pradėdavo pinigų kaldinimą, procedūra pasikartodavo, t. y. vėl susirinkdavo abi suinteresuotos šalys, nutraukdavo plombas, sudarydavo išsamų pastatų, įrankių bei įrengimų inventorių, kurį perduodavo naujai atidarytos pinigų kalyklos personalui. Šiaip jau reguliarios pinigų kalyklų inventorizacijos valstybės išdo atstovai nedarydavo, nes jiems to daryti nebuvo jokio reikalo.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad tokių inventorių yra gana daug. Tačiau, kad ir labai keista, rankraštynuose ir archyvuose jų yra išlikę itin mažai, o dar mažiau jų — publikuota. Todėl kiekvienas naujas panašaus pobūdžio radinys yra labai vertingas, nes jis gerokai praplečia specialistų akiratį, įgalina giliau pažvelgti į tų laikų labiausiai mechanizuotos manufaktūrinio pobūdžio įmonės — pinigų kalyklos — vidų, padeda atskleisti tiek monetų kalimo specifines paslaptis, tiek ir bendruosius technikos raidos bruožus.

Siuo metu yra skelbti tik keturi XVII a. jungtinės Lietuvos—Lenkijos valstybės pinigų kalyklų inventoriai: 1. Marienburgo pinigų kalyklos — 1607 m. (11, p. 85, 117—118; 21, p. 14—16). Tai itin fragmentiškas pinigų kalyklos aprašymas, kuris dar skurdžiau pakartotas 1636 m. (12; p. 86, 131) ir 1649 m. (13; p. 8, 46—47) Marienburgo ekonomijos revizijoje. 2. Tos pačios Marienburgo pinigų kalyklos, kaldinusios 1666 m. lietuviškus vario šilingus, paminėjimas 1675 ir 1696 m. minėtos ekonomijos revizijose (14; p. 52—53, 146—147). 3. Ujazdovo — 1663 m. (10, p. 121—125; 26, p. 47—51) ir Bydgoščiaus — 1672 m. (15; p. 165—168). Galop tenka nurodyti penktąjį (chronologiškai labai artimą minėtiems) Bydgoščiaus pinigų kalyklos 1702 m. inventorių (27; p. 125—133). Tiktai paskutiniai trys inventoriai tikrąja žodžio prasme atitinka savo esmę, nes pirmieji — negali pretenduoti į pilnateisių pinigų kalyklų inventorių gretą. Jų sudarinėtojai, revizuodami ekonomiją, tiktai prabėgomis paminėjo Marienburgo pilies patalpas, kuriose buvo kaldinami pinigai.

Mūsų čia skelbiamo Kauno pinigų kalyklos inventoriaus sudarymo aplinkybės kiek neįprastos. Jos neisiterpia į išvardintų aplinkybių kate-

goriją, nes minėtas inventorius buvo sudarytas visai kitu reikalu. 1667 m. sausio 15 d. nutrukus lietuviškų vario šilingų kaldinimui Kauno pinigų kalykloje (1, p. 138; 2, p. 108), ji daugiau nebuvo atidaryta. Praslinkus lygiai ketvirčiui amžiaus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) Didžiojo (Žemės) išdo valdytojas, žemės raštininkas Benediktas Povilas Sapiega įsakė savo tarnui LDK išdo dvarioniui Jonui Prozorui perimti iš Kauno magistrato žinios LDK Didžiojo išdo žinion Kauno pinigų kalyklos pastatus. Laiške, rašytame iš Varšuvos 1692 m. spalio 3 d. Kauno magistratui (E. Laucevičius klysta teigdamas, kad laiškas rašytas spalio 2 d. Zr. 3; p. 240), B. P. Sapiega prašė Kauno miesto vaitus, burmistrus, tarėjus ir suolininkus perduoti minėtos pinigų kalyklos namą (kadai-se Danieliaus Naugardo pirktą iš Kalau, kurį jo žentai Senfeldas ir Hiršfeldas pardavė Cinakio ir kitų pinigų kalyklų kontrahentų vardu LDK išdui) laiško įteikėjui J. Prozorui, nes pastatas bebaigiąs sunykti ir virštąs griuvėsiais.

Magistratas kartu su J. Prozoru visą perdavimo-perėmimo operaciją įvykdė per dvi — 1692 m. spalio 31 ir gruodžio 1 — dienas (E. Laucevičius apsiriko nurodydamas ir šias datas, t. y. 1692.XI.3 d. Zr. 3, p. 240). Tuo tikslu magistratas, vykdydamas LDK išdo valdytojo atsiųstą raštą, reikalavusį perduoti J. Prozorui Kauno miesto civilinei jurisdikcijai priklausantį pinigų kalyklos mūrinį namą ir surašyti jame esantį kilnojimąjį turtą, pasiuntė magistrato narius: šaunuosius tarėjus Jurgį Christiansą, Adomą Stanislovą Skudaravičių, Kazimierą Dembkovskį, buvusius tarėjus Joną Stepanavičių kartu su notaro pareigas einančiu vengru Jokūbu Preisu, taip pat gerbiamus Kauno suolininkus Frydrichą Farenheitą su Baltrumi Mikučiausku, pasitelkus akylus teismo suolininkus bei tarnautojus Martyną Stankūnavičių ir Zigmantavičių.

1692 m. gruodžio 1 d. ieškovo išdo dvarionio J. Prozoro vardu Kauno suolininkui Baltrui Mikučiausku reikalaujant komisijos nariai pranešė, kad jie, vykdydami pavedimą, perdavė realion išdo dvarionio J. Prozoro nuosavybėn, Kauno civilinei jurisdikcijai priklausantį namą su jame rastų, bei ten paliktų daiktų sąrašu paliekant minėtoje valdoje ir toliau galioti miesto civilinę teisę.

Cia publikuojamas 1692 m. Kauno pinigų kalyklos inventorius, matyt, ir yra LDK išdo dvarionio J. Prozoro egzempliorius, kuris yra saugomas LTSR centriniaame valstybiniame istorijos archyve¹.

Sio inventorius svarbą sunku pervertinti, nes tai yra unikalus atvejis Lietuvos pinigų kalyklų, veikusių įvairiu laiku Vilniuje, Tykocine, Lietuvos Brastoje, Ujazdove, Olivoje, Marienburge ir Kaune XV a.—XVII a., istorijoje. Iki šiol lietuviškoji numizmatika nežinojo nei vieno savo pinigų kalyklų inventoriaus. Todėl jo publikavimas nors maža dailimi užpildys šią spragą. Kita vertus, skelbiamo inventoriaus pažintinė vertė siek tiek mažina tai, kad jo sudaryme nedalyvavo pinigų kalyklos specialistai, kurie būtų tiksliai nustatę rastų instrumentų bei įrengimų paskirtį ir pavadinimus. Apskritai, inventoriaus terminija yra skurdoka. Didelę dalį išvardintų instrumentų tiesiog sunku identifikuoti, nes neįmanoma surasti tikslų atitikmenį numizmatikos žodynuose bei analogiškuose inventoriuose (25; 9; 8; 17; 26; 18; 22, p. 19—31; 23, p. 115—122; 24, p. 105—133; 19, p. 181—196; 20, p. 181—200; 16, p. 209—218).

Paskutinis klausimas, kurį tenka paliesti, yra Kauno pinigų kalyklos lokalizavimas. Kaip rodo inventorius, „mūrinis namas, vadinamas Naugardų namu, kadai-se buvusio Kauno suolininko, Danieliaus Naugardo likusių pėdinių — Cinakio ir kitų artimųjų vardu parduotas LDK Di-

¹ LTSR CVIA: f. 716, ap. 2, b. 5, l. 33—35. Tai Tiškevičių fondo Babtino dvaro dokumentai, anksčiau priklausę Prozorams, o vėliau atitekę Stručams ir Tiškevičiams.

džiajam išdui pinigų kalyklai įrengti“². B. P. Sapiegos laiške Kauno magistratui tai pasakyta dar aiškiau³.

Ir iš tiesų, šių teiginių autentišką patvirtinimą randame Kauno magistrato knygoje. 1664 m. gegužės 7 d. Kauno suolininkų teisme buvo patvirtintas sandėris tarp Kauno piliečių ir verslininkų Ernesto Hirsfeldo ir jo žmonos Dorotėjos Naugardaitės-Hirsfeldienės, taip pat Jokūbo Senfeldo ir jo žmonos Onos Naugardaitės-Senfeldienės (juos teisme atstovavo Tomas Langansas ir Jonas Blumenau) iš vienos pusės ir Osiecko seniūno bei karaliaus sekretoriaus Tito Livijaus Boratinio (jį, matyt, atstovavo Cinakis) — iš kitos, dėl pirmų jų tėvo Danieliaus Naugardo karo metu apgriauto mūrinio namo, esančio Kauno miesto Turgaus aikštėje tarp Kauno pirklių Povilo Frezo ir Petro Zelmerio (ar Zolmerio) namų, už 6000 auksinų pardavimo-pirkimo⁴.

Pagal sutartį, minėtas namas buvo parduotas T. L. Boratiniui, jo žmonai ir įpėdiniams pilnon ir amžinon nuosavybėn, su kuria naujieji savininkai galėjo elgtis kaip tinkami, tačiau namas išliko miesto civilinėje jurisdikcijoje. Ką tik įsigyto namo perdavimui miesto suolininkų teismas paskyrė savo narius Martyną Kubelskį ir Mykolą Rudzianskį⁵, kurie jį „niekam neprieštaraujant taikiai perdavė“ T. L. Boratinio įgaliotam patikėtiniui Jonui Kineriui⁶. Perdavimo akte buvo įsakmiai pabrėžta, kad „tas minėtas mūrinis namas pagal miesto teises ir privilegijas pasiliks civilinėje jurisdikcijoje tol, kol šiame name bus LDK pinigų kalykla arba kol jame bus kalamos monetos, t. y. jo valdytojas naudosis savąja ir įprasta tokios įmonės teise. O kai pinigų kalykla nustos jame buvusi, tuomet, kas bebūtų to mūrinio namo savininkas, privalės prisiekti tai civilinei teisei, nes visi — senatoriai ir kilmingieji, — kurie tik Kauno mieste turėjo nuosavus namus, davė tokią priesaiką“⁷.

Tačiau T. L. Boratinis, dėl mums nežinomų priežasčių, atsisakė savo sumanymo; Kaune jis neįsteigė savo pinigų kalyklos. Kaip yra žinoma, šią teisę — įsteigti Kauno pinigų kalyklą — jis perleido 1665 m. liepos 6 d. susitarimu A. G. Hornui⁸. Matyt, tokį jo sprendimą nulėmė pelno išskaičiavimai. Tikriausiai LDK išdas su kaupu grąžino jam namo pirkimo išlaidas, o patį namą — jau kaip išdo nuosavybę (apie tai bus kalbama vėliau) — perleido naujam pinigų kalimo kontrahentui A. G. Hornui, kuris jame ir įrengė pinigų kalyklą, veikusią 1665.X.17—1667.I.15 d.

Žinoma, negalima atmesti ir kitos galimybės: namą iš T. L. Boratinio galėjo nupirkti A. G. Hornas, kuriam vėliau neatsiskačius su LDK išdu pastarasis galėjo jį konfiskuoti. Tačiau tokiu atveju šis nuosavybės perleidimas privalėtų atspindėti Kauno magistrato aktuose, ko, deja, nėra padaryta, lygiai kaip nėra užfiksuotas ir T. L. Boratinio nuosavybės perleidimo LDK išdui faktas.

Tačiau grįžkime prie pinigų kalyklos lokalizavimo klausimo. Iš T. L. Boratinio namo pirkimo akto matyti, kad namas, kaip minėta, sto-

² CVIA: f. 716, ap. 2, b. 5, l. 33.

³ Ten pat: „Poniewasz kamienica quandum przez pana Daniela Naugarda od pana Kalawa kupiona, a potym przez panow Szelelta y herszfelta — Zięciow pana Naugarda — skarbowi WXL^o sub nomine pana Cynakiego y innych contrahentow mennicznych ad vsum cudendae monetae przedana <...>“.

⁴ Vilniaus V. Kapsuko Universiteto mokslinės bibliotekos rankraštynas (toliau — VU, MBRs), f. 7, kn. 13, l. 325—328.

⁵ Ten pat, l. 328.

⁶ Ten pat, l. 333v.

⁷ Ten pat, l. 333v.—334.

⁸ Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich (toliau — Bibl. Czartor.), 2736, s. 256; CVIA: Senieji Aktai (toliau — SA), b. 2411, psl. 1197: „in anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto zóstego julyj przez Ichmnn panów Commissarżów z tym ze szlachetnym panem Dehornem zawartemu (kontraktowi), vigore którego w Malborku y w Kowrie mennice zalożywszy (1, p. 132—133; 2, p. 103—104).“

vėjo tarp Kauno pirklių Povilo Frezo ir Petro Zelmerio (Zolmerio) namų. O dabar tikrai yra žinoma, kad Povilo Frezo tėvo (Tomo Frezo) mūrinis namas XVII a. pradžioje stovėjo Turgaus aikštės vakarų kvar-talo antrojoje posesijoje šalia Bernardinų vienuolyno kapinių (25; p. 38).

1692 m. gruodžio 1 d. Kauno pinigų kalyklos namą perdavus LDK išdo dvarionio Jono Prozoro žinion, tolesnis jo likimas gana neaiškus. Atrodo, kad LDK išdo valdytojas B. P. Sapiega, perdavęs namą J. Pro-zorui⁹, vėliau pamiršo paimti jį išdo žinion. Kiek galima spręsti iš 1765.XI.19, 1766.I.12 ir 1766.VII.8 d. kilusio ginčo tarp Kauno miesto magistrato ir Vitebsko kašteliono Simano Siručio (magistratą apkaltino užgrobęs dalį miesto teritorijos savo rūmų statybai, užvertus miestui priklausantį skersgatvį statybos atliekomis ir savo rūmų statybai iš-grobsčius buvusios pinigų kalyklos plytas) teismo bylos, tai buvusį pi-nigų kalyklos namą Jonas Prozoras valdė ir toliau¹⁰. Negana to, jis 1697.XII.5 d. įsigijo šalia pinigų kalyklos stovėjusį nuo seno vadinamą Zelmano namą, o 1698.I.18 d.— šalia jo kitą, buvusį daktaro Rudolfo Licijaus namą¹¹.

Po Kauno žemės raštininko Jono Prozoro mirties jo sūnus Stanislo-vas Prozoras šiuos namus dovanavo Vitebsko kaštelionui Simonui Siru-čiui¹², kuris dar nupirko Oginskio mūrinį namą bei du Zirgelevskio ir Murynovskio sklypus¹³. Jų vietoje apie XVII a. vidurį „sujungęs pasta-ruosius tris namus <...> pasistatė didelius puošniai įrengtus rūmus. 1779 m. Petronėlė Sirutienė tuos rūmus pardavė Starodubo teismo seniū-nui Juozapui Chrapovickiui, kuris juos rekonstravo“¹⁴ (5, p. 42; 14, p. 91—92).

Vitebsko kaštelionas S. Sirutis Kauno magistrato jam keliamus kalti-nimus, kad jis savo rūmų statybai panaudojo ne tik tai buvusios pinigų kalyklos plytas, bet ir dalį jos sienų¹⁵, neigė¹⁶. Tačiau vargu ar jis

⁹ CVIA: f. 716, ap. 2, b. 5, l. 33: „<...> zaczym zsyłam slugę swego y dworzani-na skarbowego Im pana Jana Prozora, który tam zieczawszy tę kamienicę do dis-positiesy mey ma odebrać y w swoim mieć zawiadywanio do woli mey <...>“.

¹⁰ CVIA: f. 716, ap. 2, b. 1, l. 26—74 v.

¹¹ Ten pat, l. 44 v.: „<...> 1697 misiąca X^{bra} 5 d. na kamienicę z dawnych czasów Zelmanowską nazwaną na ulicy Niemieckey Kąt nazwaney w miescie JKM Kownie leżący, w pewnym ograniczeniu będący: Z iedney strony przy boku kamiennicy Skarbowej Mennica nazwaney obok klasztoru w Bogu wielebnych XX. Bernardynów kowieńskich (išrelinta mano— S. J.), z drugiej strony przy boku kamienicy pana Rudolfa Liciusza Doktora kausae z ogrodem w teżyze kamienicy będącym WJP^u Janowi Prozorowi pisarzowi ziemskiemu kowieńskiemu dane, a w roku 1698 January 18 d. przyznanego“.

¹² Ten pat, l. 45: „Post fata, którego JP^a Jana Prozora bywszego pisarza ex post sędziego ziemskiego kowieńskiego JP Stanislaw Prozor, zostanawszy po Oycu swoim unius actor wżz pomienionej kamienicy prawem wieczysto darowanym JW: Kasztelanowi Witebskiemu ustompil“.

¹³ Ten pat, l. 44, v., 45—46.

¹⁴ CVIA: SA, 13872, l. 459—460 v.

¹⁵ CVIA: f. 716, ap. 2, b. 1, l. 27 v.: „<...> respective murów od mennicy przez JW^o Kasztelana branych circa restaurationem palacu od tey mennicy niemalo murów do palacu przytętych: 1mo. Ze od pomienionej mincy y naydawniejszey sytuacji oney koniec palacu JW^o kasztelana postanowiony, dowodem naywiększym będzie inkwizycya. 2do. Ze czasu budowania palacu od przerzeczoney mincy, cegły do murów palacowych brano, ona dezolowano, similliter patebit z inkwizycyi.“

Concluduiąc: <...> jako też względem erygowanego końca palacu in situ mennicy, oraz murów cegły od oney do palaców branych, pro realē rekognoscowania et in omnibusque punctis approbawania expositur“.

¹⁶ Ten pat, l. 74—74 v.: „2do Ze dosyć palaców <...> skupionych na wystawienie palacu bez przylęcia mennicy iest y bylo, który tak zabudowany tylko iak pomienione kamienice swoią długość y szerokość rozciągly; 3^{io}. Ze miasto żadnym ograniczeniem miedzy mennicą, a kamienicami do palacu weszlemi, poki ona granice swoią mieć powinna nieokazało, ani żadniey nawet wyżyi nieczyniło; 4to. Ze cegły żadney od mienncy do palacu niebrał, lecz dosyć swoiey miał, y bez mennicy obeysć się mogli, y erigować palac, i więc daremna od miasta hoc in puncto vexa.“

buvo teisuus. Kaip bebūtų, Kauno pinigų kalyklos pastatas, esantis tarp Bernardinų vienuolyno ir Chrapovickių rūmų (buv. S. Siručio), 1790.1.13 d. pusės padūmės surašymo tarifuose jau nebefigūruoja. Surašyme pasakyta, kad kadaise buvusioje pinigų kalyklos vietoje yra tuščias sklypas, kuriame tėra penktai, paskutinei apmokestinimo kategorijai, mokančiai mažiausią 2 auksinų mokestį, priklausanti lūšna¹⁷.

Lokalizuoti Kauno pinigų kalyklos pastatą pavyko remiantis grynai aktų duomenimis, kuriuos patvirtina ir kartografinė medžiaga. 1776 m. liepos 29 d. buvo galutinai išspręstas dar XV a. pabaigoje kilęs ginčas tarp Kauno miesto magistrato ir Bernardinų vienuolyno dėl jo valdų miesto teritorijoje. Abiem pusėms susitaikius, buvo pasirašytas tarpusavio susitarimas, kuriame nurodytos tikslios Bernardinų vienuolyno valdų ribos ir jų patvirtinimui sudaryti 2 žemėlapiai, kurie turėjo būti amžinai saugomi vienuolyne ir Rotušėje miesto aktuose¹⁸. Kaip rodo aktai, žemėlapiai buvo spalvoti¹⁹.

Abi susitariančios šalys apsigėitė identiškais sutarties tekstais bei žemėlapiais, patvirtintais priešingos pusės atstovų parašais ir antspaudais. Šie abiejų pusių tekstai buvo aktuoti 1776 m. rugpjūčio 2 d. Kauno pilies teismo aktų knygoje²⁰.

Sutartyje minimas ir buvusios Kauno pinigų kalyklos namas, kur nurodytos tikslios jos koordinatės: turgaus aikštėje šalia Bernardinų kapinių²¹.

Kauno magistratui skirtas žemėlapis su Bernardinų vienuolyno vyresniųjų parašais ir antspaudu dabartiniu metu yra saugomas Krokovoje Jogailos universiteto rankraštyne²² (žr. schemą). Pinigų kalyklos namas jame pažymėtas „W“ raide, kurios paaiškinime pasakyta, kad tai sugriuvęs namas, vadinamas pinigų kalykla, kurio viena siena skiria kapines nuo vedančios į vienuolyną gatvelės²³.

Kaip matyti iš plano, pinigų kalyklos pastatas tarsi „įsibrovęs“ į dabartinę Rotušės aikštę. Tai Rotušės aikštės Nr. 18 ir 19. Dabar šioje vietoje stovi 1830–1835 m. pastatyta arklių pašto stotis (6, p. 42; 4, p. 99–101).

Concluditur: <...> Jak mincy nierozrzucal. Cegly niebrat, placów ad mincy nieprzylaczył, y iako we wszystkich żalobach tey pretenzyi o mennicę allegitime uroszczoney wspomnioney niebyło“.

¹⁷ CVIA: SA, b. 4151, l. 170 v.: „Plac pusty quandum Mennica, na kłórey chałupa“ 2 zł.

¹⁸ CVIA: SA, b. 13716, l. 1190 v., 1199: „Mapy dwie pozycyi całego klasztoru, gruntów do niego odgraniczonych, cmentarza, oraz znaków granicznych przez Nas, teraz zalozonych, przez spólnych geometrów na to užytych tudziez za okrysleniem granicy dawnieyszey, dekretem krula Stefana ut supra opisany, akurata sporządziwszy, własnymi rękami podpisališmy co fine. Aby z nich jedna w klasztorze, a druga na Ratuszu przy Aktach mieyskich per petuis temporibus zostawala y konserwawana byla“. Be to, Kauno Bernardinų vienuolyno sutarties nuorašas, su kitais bylos dokumentais yra saugomas Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinių Bibliotekos Rankraštyne: f. 18–169, psl. 67–75.

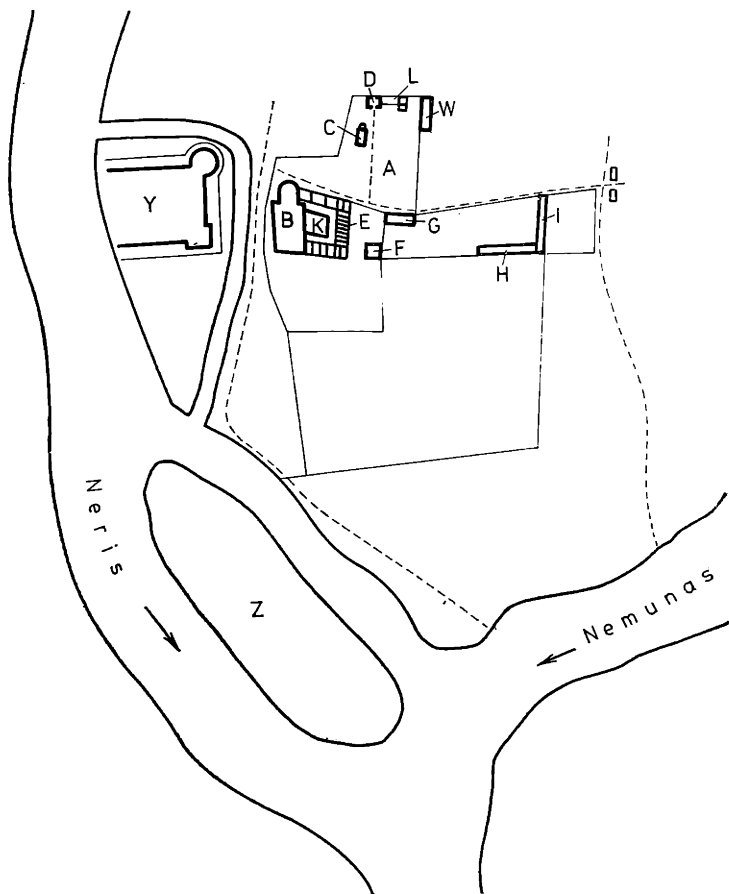
¹⁹ Ten pat, l. 1194, 1203: „kłóry to takowy skrypt dobrowolny, wiekuisty, ugodliwy i nigdy nienaruszony, barwiany z mappą ad in vicem My, Strony, sobie dajac podpisem rąk własnych oraz WWJPP pieczętarzów ustnie y oczewisto upraszonych stwierdzamy“.

²⁰ Ten pat, l. 1188–1195 — bernardinams skirtas tekstas; l. 1196–1203 — Kauno miestui skirtas tekstas.

²¹ Ten pat, l. 1190, 1198 v.: „tudziez wieża, czyli bramą z końca o Rynku oraz z boku drugiego kamienica murowaną mennicą z dawna nazwaną (kłórey bok ma drygować linią od rogu przerzeczoney kamienicy aż do fortki y muru klasztornego folwarkowego) odgraniczony wiecznie umacniany <...>“.

²² Bibl. Jag. 5904, l. 1: „Mappa kościola, klasztoru, folwarku y placów do niego należacych Xieży bernardynów kowieńskich pod tytułem S. Jerzego Mennicznika, przy opisanu się ugodliwym y wieczystym z miastem J. K. M. Kowne roku 1776 dnia 3. Augusta sporządzona“ (3; p. 78).

²³ Ten pat, „W. Rudera, czyli miennica nazwna, kłórey sciana odgranicza cmentarz do uliczki przy klasztorze idący“.

A — kapinės,	H — arklidės,
B — bažnyčia,	I — mūrinė alaus darykla,
C — Mykolo bažnytelė,	K — vienuolyno galerija,
D — varpinė,	L — buvęs grūdų sandėlis,
E — vienuolynas,	W — buvusios pinigų kalyklos griuvėsiai,
F — vienuolyno mūrinės dirbtuvės,	Y — senoji pilis,
G — mūrinis grūdų sandėlis,	Z — sala.

Schema nubraižyta pagal Kauno Bernardinų vienuolyno valdų žemėlapi, pridėtą prie 1776 m. rugpjūčio 2 d. susitarimo akto.

Kur šiuo metu yra saugomas antras Bernardinų vienuolynui skirtas žemėlapis — sunku pasakyti.

Prijungus Kauno pinigų kalyklos inventorių prie jau publikuotų, atsiranda didesnė galimybė išsamiau nušviesti Lenkijos ir Lietuvos valstybės pinigų kalyklų organizacinę struktūrą, o visapusiai juos papildžius — išaiškinti technologinius pinigų kalimo procesus bei ypatumus ir padeda suprasti ne vieną metalų apdirbimo technologijos paslaptį.

1692 m. Kauno pinigų kalyklos inventorius

Kaunas 1692.X.31—XII.1

- Originalas** — Lietuvos TSR Centrinis Valstybinis Istorijos Archyvas: f. 716, ap. 2, b. 5, l. 33—35.
- Nuorašas** — 1. Juodraštinis, pirminis variantas: Vilniaus Universiteto Mokslinės Bibliotekos Rankraštynas: f. 7, kn. 14, l. 271—272 v. (Kauno magistrato knyga).
2. Profesoriaus, akademiko K. Jablonskio fondas. LTSR Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Rankraštynas: f. 256—2163. K. Jablonskio rankraštiniis nuorašas be dokumento pradžios ir 3 nepilni mašinraščio egzemplioriai.
- Publikacija** — Skelbiama pirmą kartą. Ja pasinaudojo E. Laucevičius. Kauno pinigų kalykla: Iš lietuvių kultūros istorijos, III.— V., 1961, p. 234—243.

Feria sexta post festum Sanctorum Simonis et Judae Apostolorum, die trigesima prima mensis octobris anno domini millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo.

In sessione publica praetoriana praesentibus Spectabilibus DD. praeconsulis, consulibus^a, consularibus, honoratis DD. scabinis nec non famatis DD. in jurata communitate existentibus viris ad eam sessionem per famulos officij invitatis extraordinarie celebrata nobili ac generoso domino Joanne Prozor aulico fiscali personaliter comparente et nomine illustrissimi ac magnifici domini thesaurary supremi MDL domini sui iuxta literas sibi hac in causa collatas et productas ad spectabilem totum magistratum caunensem missas instante, guatenus lapidea quondam naugardowska dicta a successoribus olim honorati D. Danielis Naugard scabini caunensis derelictis ad vsum eudendae monetae aerario publico MDL^b sub nomine nobilis Domini Cynaki et aliorum eius adherentium vendita jurisdictioni civili subjecta in dispositionem sui videlicet Domini instantis modern conferatur et res inibi existentes coscribantur postulate: quarum literarum praedictarum ad spectabilem totum magistratum caunensem missarum tenor est qui sequitur.

Benedykt Pawel na Czerey Sapieha podskarbi wielki, pisarz ziemski W^oX^a Litt^o oszmiański, rosławski, retowski, olkinicki starosta. Szlachetnym Ichmosciom panom woytom, burmistrzom, raycom, ławnikom y wszystkim obywatelom miasta Kowna chęci me zaleciwszy donoszę. Poniewasz kamienica quamdam przez pana Daniela Naugarda od pana Kalawa kupiona, a potym przez panów Szenfelta y Herszfelta — zięciów pana Naugarda — skarbowi W^oX^aL^o sub nomine pana Cynakiego y innych contrahentów mennicznych ad vsum eudendae monetae predana nulliter in ruinam et devastationem idzie, zaczam zsyłam sługę swego y dworzanina skarbowego Im pana Jana Prozora, który tam zieczawszy tę kamienicę do dispositiey mey ma odebrać y w swoim mieć zawiadywaniu do woli mey, ażebyście zaczym WMMM panowie w tę kamienicę si et in quantum est civilis juris sługę mego intromittowali y w realną skarbową podali possessią, wielce proszę. Pisan w Warszawie, roku 1692 msea ostobra 3 dnia.

Sequitur subscriptio manus in haec verba Benedykt Sapieha podskarbi wielki W^oX^aL^o.

^a [rašyta virš eilutės.

^b [rašyta virš eilutės.

Spectabilis totus magistratus civitatis SRM caunensis literis illustrissimi ac || (l. 33 v.) magnifici Domini thesaurary supremi MDL ad se missis supra expressis insistendo pro exhibenda intromissione et possessione in lapideam supra specificatam jurisdictioni civili caunensis subjectam praemorato nobili ac generoso Domino aulico fiscali conferenda, et pro rerum mobilium in eadem lapidea existentium conscriptione spectabiles Dominos Georgium Christians, Adamum Stanislaum Skudorowicz, Casimirum Dembkowski consules, Joannem Stephanowicz una cum Jacobo Preys panonio locum notary tenende consulares, et honoratos Dominos Fridericum Farenheit cum Bartholomaeo Mikuczewski scabinos caunenses, adhibitis officij consulibus et iudicy scabinis famulis providis Martino Stankunowicz Zigmuntowicz, deputavit: Quod est actis consignatum.

Feria secunda post dominicam primam Adventus Christi, die prima mensis decembris anno domini millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo.

Instante honorato domino Bartholomaeo Mikuczewski, scabino caunensi, nomine nobilis ac generosi domini Joannis Prozor, aulici fiscalis, actoris spectabiles DD. deputati supra nominati retulerunt, literis praesertis inhaerendo nobilem ac generosum dominem Joannem Prozor in lapideam supraspecificatam, certis limitibus suis situatam, jurisdictioni civili caunensis subjectam immississe possessionemque realem inibi praefato domino aulico fiscali salvo civili jure remanente pacifice contulisse. Ratione vero ipsius lapidae eiusque circumstantiae et rerum in ea reportarum ac illio relictarum talis conscriptio quae sequitur:

Kamienica menniczna y oney okoliczności z rzeczoma należonemi.

Wrota dwoiakim zamknięciem zostaią w całości.

Do kamienicy wszedzy w jedney stronie po lewey ręce będącey komin wielki jest murowany, pod którym piec wielki sklepisty zostaię. Daley postępując jest budynek drewniany iuz dobrze nadgniły. || (1.34)

Potym jest drugi komin y ten ieszcze zostaię w całości.

Potym komin trzeci, wielki w sieniach przed izbą.

Potym izba o sklep opieraiąca się drzewniana, w ktorey dwie sciany drewniane, a dwie sciany murowane.

Potym na tezy stronie jest sklep wielki w murze sklepisty, gdzie napród przed komorą deskami przepierzona jest.

Stół lipowy nadgniły, ex quo dach tego sklepu zgniły, a woda z dachu na sklep szła, tedy przez ten sklep ciężąca woda na stół padała y przez to nadgniły.

W tymże sklepie jest piec zwyczajny kaflami zelonemi.

W komorze deskami przepierzoney w tymże sklepie będący z drzwiami zamczystemi tezy komory zostaięcemi są rzeczy do minicy należyte różne, m i a n o w i c i e:

Prętów żelaznych, wielkich in N° dziewięć, ieden pręt miedzy temuz mniejszy.

Troie wydła żelazne.

Sześ mieczyków żelaznych.

Kołowrotek mały żelazny.

Kowadło, do tego kowadła młotów różnych kowalskich wielkich, małych y mniejszych in numero dwadzieścia y osm, item do tegoż kowadła pięć sztuk młotów.

Kleszczów in N° osm.

Kaczorga mała do węglów.

Szrubsztaki cztery wielkie.

Szrubsztaki cztery mniejsze.

Podługowatych szrubsztaków trznaście sztuk.

Do szrubsztaków dwanaście kluczków.

Jeden szpirak.

Warząchwi sześć.

Wałków dwieście y dziewięć sztuk.

Do tych wałków żelaza trzydzieście dwie sztuki.

Krzyżów sześć. Obręczków do kół in N° pięć sztuk.

Jedna wielka sztuka na kształt szrubsztaka.

Kawałków różnych połamanych kilkadziesiąt.

Stęplów in N° piętnaście.

Dwie skrzynie drewniane zamczyste.

Stali prętów in cztery || (1. 34 v.)

Na tymże sklepie pod dachem:

Garców wielkich in N° piędziesiąt y dwa do szmelcowania srebra.

Z pakula płótna dziewiętnaście sztuk nadgnilych.

Wedle tego sklepu:

Izba kiedyś była, ad praesens oney nie masz, w murze na balkach ex quo piec ieszcze stoi. Teraz do mennicy nagotowane trzy pnie dębowe wielkie, między któremi ieden pien jest z kowadłem żelaznym do wybiania mincy, do tego pnia jest krzyż drewniany y szruba żelazna do tegoż kowadła. Tego rumu wszystkiego są balki z połapem iuż nadgnilym, bo dach wszytek dziurawy. Drzwi do tego rumu w murze zostaiącego są dwoiste na żelaznych zawiasach z żelazem z podwórza zasunąc. W końcu teyże strony wysz namienioney przy tymże rumie, w murze będącym, jest sklep sklepysty padługowaty w puł przegrodzony cegłami z połowicy tego sklepu sień z kominem urobiono, a z drugiey połowicy tego sklepu izdebka urobiona z iednym oknem od czterech quaterach. W tyle tey kamienicy jest ogród parkanem oparkaniony, iuż nadgnily parkan, gdzie y wrota są tylne w tymże ogródie.

Na drugiey strony z tyłu idąc:

Staynia drewniana opadła.

Potym piwnica murowana na balkach, których in numero iedynaście, niektóre balki iuż zapadłe.

W teyże piwnicy węgiel niemało.

Nad tą piwnicą wozownia.

Desek starych nadgnilych na podwórzu jest sztuk circiter trzydzieście od sążni czterech dłużyny.

Potym w murze jest wielki rum, który aż do wrót tey kamienicy y rynku się opiera.

Naprzód, pod tym całym rumem wielkim na spodzie samym, gdzie przedtym piwnicy były : są trzy kierady menniczne z żelaznemi refami wygotowane. Potym piwniczka sklepista pod wrotami samemi, kraty żelazne do dwuch okień od rynku tegoż spodnego rumu całego zostaią. Ten wszytek rum spodny jest na balkach. W tymże rumie namienionym spodnym jest popiołu czarnego w pułbeczkach, których in N° dwadzieścia y dwie pułbeczki.

Potym nad tym rumem, spodnym:

Jest rum z podwórza, mając drzwi dwoiste. W rumie nad te trzy kierady, alias koła, pod spodem będące, są pięć warsztaty z kołami y wałkami żelaznemi żelazem obite. || (1. 35)

Kowalskie toczydło oprawione żelazem.

Dwie skrzynie drewniane na kołkach żelazem okowano.

Skrzynia wielka z zawiasami żelaznemi drewniana.

Item skrzynia iedna.

Dwa mechy skurzane wielkie kowalskie.

Do tego rumu od rynku kratami żelaznymi wielkimi okna dwoie.

W tymże rumie w drugim końcu iest żelaznych prętów trzynaście.
Troie drzwiczki żelazne.

Trzynog wielki ieden żelazny.

Dyszle trzy z przeniemi osiami żelazem obitemi, do dwóch wozów się zgodzić mogą. Do tychże wozów są koła siedm żelazem okowane, a bosych kół dwoie.

Skrzynia biała drewniana z zamkiem ingrychtowym, gdzie szory stare y siodło woznicze iedne, także lina do windy w niey.

Na gurze:

Izby zostaią deskami wymoszczone w całości, wyiąwszy okień, których szkła nie masz y okienic do okień, których nie masz. Tego wszytkiego rumu dach guntami obity iuz zły, zgnily i dziurawy.

Et sic finis conscriptionis.

Quae tam immissionis dataeque possessionis quam etiam rerum supraspecificatar um conscriptionis relatio ut supra praemissum peracta per sententiam spectabilis magistratus caunensis approbata est. Literarum vero superius actis ingrassatarum originale instrumentum circa spectabilem totum magistratum caunensem remansit, in loco autem eiusdem originalis instrumenti praesentibus videlicet ut supra ingrossatum literae illustrissimi ac magnifici domini thesaurary supremi MDL de verbo ad verbum actis insinuatae nobili ac generoso domino Joanni Prozor, aulico fiscali, servientes una cum praefacta immissionis et rerum mobilium praedictarum conscriptionis relatione ex iisdem spectabilis magistratus caunensis actis sunt extraditae. Quod est actis consignatum.

L. S. Kauno miesto magistrato antspaudas

Parašai: Ex actis spectabilis officij consularis caunensis extradidit.

Jacobus Preys pannonijs, consularis caunensis locum notary.teneus

mp.

L I T E R A T O R A

1. Janušonis S. 1663—1667 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pinigų kalykų infliacijų vario šiltingų kaldinimo nežinomos ataskaitos.—Lietuvos istorijos metraštis, 1973 metai, V., 1974.
2. Janušonis S. Nieznanie rachunki z lat 1663—1667 dotyczące bicia miedzianych szelągów w mennicach W. Ks. Litewskiego, Wiadomości Numizmatyczne (WN), R. XIX, zeszyt 2, 1975.
3. Laucevičius E. Kauno pinigų kalykla.—Iš Lietuvių kultūros istorijos, t. III.—V., 1961.
4. Levandauskas V., Levandauskienė R., Simanavičius Z. Kauno rotušės aikštė.—V., 1981.
5. Oksas J. Kauno senamiesčio centrinės dalies urbanistinė raida nuo XVI a. pradžios iki XIX a. vidurio.—Lietuvos TSR architektūros klausimai, VI, 1 sąsiuvinys, V., 1979.
6. Papečkys K. Kauno pinigų kalykla.—Mokslas ir technika, 1964, Nr. 8.
7. Saulys V. Iš praeities.—Kultūros barai, 1967, Nr. 9(33).
8. Caspar H. „In meiner Münzt schlag ich gericht...“ Münztechnik auf historischen Bilddokumenten, Berlin, 1974.
9. Fengler H., Gierow G. Transpress Lexikon. Numismatik, Berlin, 1976.
10. Gutkowski J. Inwentarz mennicy szelągowej ujazdowskiej z roku 1663, WN, R. XIV, zeszyt 2, Warszawa, 1970.
11. Hejnosz W. Źródła do dziejów ekonomii malborskiej. T. I. Toruń, 1959.
12. Hejnosz W., Gronowski J. Źródła do dziejów ekonomii malborskiej. T. II, Toruń, 1960.
13. Hejnosz W., Gronowski J. Źródła do dziejów ekonomii malborskiej. T. III, Toruń, 1963.
14. Hejnosz W., Waluszewska J. Źródła do dziejów ekonomii malborskiej. T. IV, Toruń, 1967.

15. Kabaciński R. Nieznany opis mennicy bydgoskiej, WN, R. XIX, zeszyt 3, 1975.
16. Kazimir S. Inwentar kremnickej mincovne z roku 1548, „Slovenska numizmatika“, Brno, VI, 1980.
17. Kostrzębski W. Błędne drogi w zbieraniu numizmatów polskich, Kraków, 1896.
18. Leminger E. Královská mincovna v Kutné Horě, Praha, 1912 Dodatky, Praha, 1924.
19. Malá A. Dva poslední inventáře jachymovské mincovny, „Numismatický Sborník“ (NSb), IV, Praha, 1957.
20. Malý Z. Inventář rožberské mincovny a hutního díla v Rychlebsích, „NSb“, IX, 1966.
21. Męclewska M. rec.: T. Kalkowski, Cztery żywoty mennicy malborskiej. Malbork, 1969, „Biuletyn Numizmatyczny“ (BN) Nr. 1. 1(59), Warszawa, 1971.
22. Nohejlová E. Inventáře mincoven: pražské (1578), budějovické (1611) a jáchymovské (1649), „Numismatický časopis československý“, XVIII, Praha, 1942.
23. Nohejlová-Pratová E. Inventář pražské mincovny z r. 1591, „NSb“, III, Praha, 1956.
24. Nohejlová-Pratová E. Základy numizmatiky, Praha, 1975.
25. Schrötter F. Wörterbuch der Münzkunde, Berlin, 1970.
26. Suchodołski S. Technika mennicza mennicy ujazdowskiej WN, R. XVIII, zeszyt 1, 1974.
27. Waluszewska J. Inwentarz mennicy bydgoskiej z 1702 r. „Prace Komisji Historii BTN“, T. 3, Bydgoszcz, 1966.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
 Ekonominė, istorijos
 ir geografijos katedra

Redakcinei kolegijai
 įteikta 1983 m.
 gegužės mėn.

ИНВЕНТАРЬ КАУНАССКОГО МОНЕТНОГО ДВОРА 1692 г.

С. ЯНУШОНИС

Резюме

Роль инвентарей монетных дворов для освещения организации, технической оснащенности и повседневной работы этих предприятий общепризнана. Публикуемый инвентарь Каунасского монетного двора 1692 г. уникален. Источников подобного рода, касающихся монетных дворов Литвы, больше не обнаружено и не выпущено. Поэтому его публикация наряду с уже изданными четырьмя инвентарями (Мариенбургским, Уяздовским и Быгдошским) существенно пополнит этот пробел в историографии и позволит специалистам-нумизматам глубже понять технологию чеканки литовских монет в XVII в.

Кроме того, большое внимание в статье уделяется выяснению локализации Каунасского монетного двора. На основе обширного использования архивного и иконографического материала устанавливается, что он находился в северо-западной стороне ратушной площади в г. Каунасе.